

Η «ΔΟΞΟΘΥΜΙΑ»

Θα ξεκινήσουμε την εργασία εισάγοντας την έννοια «δοξοθυμία», η οποία θεωρούμε ότι θα μας βοηθήσει σημαντικά να κατανοήσουμε τα ζητήματα σχετικά με τις επιθυμίες και τις μεταβολές τους.

Οι συστηματικές παρατηρήσεις και η μελέτη επί των θεμάτων των σχετιζομένων με τις επιθυμίες και τις απόψεις που τις συνοδεύουν μάς οδηγούν διαρκώς στην ψυχονοητική οντότητα την οποία είπαμε «δοξοθυμία». Από το «δόξα» (δοκέω-δοκῶ, που σημαίνει πιστεύω, νομίζω, θεωρώ, φαντάζομαι, υποθέτω, αποφασίζω), που έχει ως πρώτη σημασία την «υποκειμενική γνώμη», και από το **θυμικό**, ως «το σύνολο των ψυχικών φαινομένων που σχετίζονται με το συναισθηματικό μέρος της ψυχής» (Λεξικό Μπαμπινιώτη).¹ Με τον όρο «δοξοθυμία» θα εννοούμε τη βιωματική εμπειρία που μπορεί ταυτόχρονα να εμπεριέχει, άλλοτε σε άλλο βαθμό, στοιχεία «άποψης», «γνώμης», «εκτίμησης», αλλά και «διάθεσης», «στάσης», «επιθυμίας και αποστροφής»,

¹ Για πάρα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα έψαχνα να βρω κάποια νέα λέξη για να εκφράσω το νόημα που ήθελα. Ζήτησα τη γνώμη πολλών φίλων οι οποίοι έχουν καλή σχέση με τη γλώσσα. Τελικά, τον όρο «δοκοθυμία» που επινόησα τον άλλαξα σε «δοξοθυμία» μετά από πρόταση της της φίλης λογοτέχνης Εύα Καραγώργη, η οποία επιμελήθηκε και φιλολογικά το κείμενο.

«διάκειται θετικά ή αρνητικά», ακόμα και «φοβάμαι ή νιώθω απειλή», όσο και «πρόβλεψη» για το αν κάτι θα αποβεί θετικό ή αρνητικό. Θεωρούμε πως όντως υφίσταται μια τέτοια σύνθετη ψυχονοητική οντότητα που μπορεί να εμπεριέχει κάτι από όλα αυτά σε μεταβλητές αναλογίες, ως το ενιαίο βιωματικό προϊόν που προκύπτει από τη λειτουργία επιμέρους λειτουργικών υποσυστημάτων και του ψυχονοητικού οργάνου ως σύνολο. Κάπως όπως η διακριτή και ξεχωριστή τρύπα στην οποία κατασταλάζει η μπάλα σε ένα φλιπεράκι, υπό την επίδραση μιας αρχικής ώθησης, του ανάγλυφου, των κλίσεων, του αέρα, των δονήσεων του επιπέδου κ.λπ. Η δοξοθυμία θεωρούμε πως είναι η διακριτή και ξεχωριστή βιωματική εμπειρία-συμπέρασμα που διαμορφώνεται υπό την επίδραση πλήθους φυσιολογικών, συγκινησιακών και γνωσιακών εκτιμήσεων.

Μια παρόμοια ιδέα εκφράζεται για το άγχος «ως μια μοναδική, συνεκτικά γνωσιακή-συγκινησιακή δομή» στο *Anxiety and Its Disorders* (p. 64) (Barlow, 2002).

«Συνειδητά ή ασυνειδητά το άτομο αξιολογεί τον βαθμό στον οποίον τα γεγονότα είναι θετικά ή αρνητικά, το κατά πόσον διευκολύνουν ή παρακωλύουν τους στόχους του, το κατά πόσον είναι ελεγχόμενα ή όχι, το κατά πόσον είναι άγνωστα ή οικεία και το κατά πόσον στο τέλος οι αντιδράσεις θα είναι ολοκληρωτικά μη ελεγχόμενες ή διαχειρίσιμες» (Niedenthal et al., 2012, σ. 34,). Οι δοξοθυμίες για πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις είναι αυτό που νιώθουμε βιωματικά ως συμπέρασμα, εκεί που κατασταλάζουν εκτιμητικές διαδικασίες όπως οι ανωτέρω αναφερόμενες. Οι δοξοθυμίες δηλαδή είναι χιμαιρικά μορφώματα, επιθυμίες, αποστροφές, διαθέσεις και απόψεις για οτιδήποτε μας αφορά, οι οποίες μπορεί να περιέχουν και προβλέψεις, φανταστικά σενάρια και εικόνες, σε άλλοτε άλλη αναλογία.

Τι σκέφτεσαι και πώς διάχεισαι απέναντι στον σύντροφο ή φίλο, απέναντι στη δουλειά, στο αυτοκίνητο, στο ρούχο αυτό, στο στυλό εκείνο; Πόσο όμορφη ή πόσο κουραστική είναι η διαδρομή από το σπίτι στη δουλειά; Νιώθεις καλά σε αυτό το σπίτι, σε αυτή τη γειτονιά, σε αυτή την αγορά, σε αυτή την πόλη; Θεωρείς τον εαυτό σου καλό και άξιο; Το σύμπαν είναι ένας ασφαλής ή εχθρικός τόπος; Θεωρείς τη ζωή δώρο ή βάσανο; Κοιτώντας κάποιος μέσα του, ενδοσκοπικά, μπορεί να διακρίνει ότι αυτό που νιώθει ως απάντηση σε οποιοδήποτε από τα ανωτέρω ερωτήματα είναι ένα ενιαίο όλον, μια «δοξοθυμία» και όχι χωριστά κομμάτια γνώσεων και συγκινήσεων περί αυτού.

Οι δοξοθυμίες που ενέχουν τη μορφή απαντήσεων στα άπειρα ερωτήματα σαν και τα ανωτέρω δεν είναι σταθερές και μονοσήμαντες αλλά αλλάζουν, βιώνονται συναισθηματικά, αποκαλύπτονται συμπεριφορικά, μπορούν εν πολλοίς να επιχειρηματολογούνται και επηρεάζονται από πλήθος ερεθισμάτων από το εσωτερικό του οργανισμού και από το εξωτερικό περιβάλλον και κάθε είδους γνώσεις και νέες πληροφορίες. Στη διαμόρφωση της εκάστοτε δοξοθυμίας φαίνεται ότι συνεισφέρουν: φυσιολογία του οργανισμού, βιολογικές ορμές, αισθητικά ερεθίσματα, βιωματικές μνήμες, γνώσεις, εν τω βάθει πεποιθήσεις, εκτιμήσεις και προβλέψεις, πληροφορίες, γεγονότα και πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνουν, ανεπίγνωστες επιρροές, σχεδόν τα πάντα, πιθανώς ακόμα και το ανοσοποιητικό σύστημα (βλ. π.χ. Bienenstock, 2011 και Cryan, 2011). Η δοξοθυμία για κάτι μπορεί να αλλάξει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο χρόνο και βαθμό, υποκείμενη σε πλείστες επιρροές, κάποιες εκ των οποίων συνειδητοποιούνται και άλλες όχι, για όσο όμως κυριαρχεί στην «επιφάνεια εργασίας του νου» είναι καθοριστικής σημασίας για το άτομο και τη συμπεριφορά του.

Μήπως ωστόσο ισχύει αυτό που φαίνεται κοινή πεποίθηση, ότι δηλαδή εκείνο που αλλάζει είναι μόνο η συγκινησιακή μας στάση απέναντι σε πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις; Σε τελευταία ανάλυση, οι γνώσεις είναι πάντα γνώσεις, σταθερές, γραμμένες στα συγγράμματα και στις εγκυκλοπαιδείες, δεν μεταβάλλονται με τον ίδιο τρόπο με τις υποκειμενικές επιθυμίες που μπορεί να αλλάζουν παράλληλα με τις ανάγκες του οργανισμού ή με το πρήγμα του κάθε ψύλλου. Η παραδοχή αυτή φαίνεται εύλογη, όμως τα πράγματα είναι πιο πολύπλοκα γιατί: α. από το σύνολο των γνώσεων που γενικώς κατέχει το άτομο δεν ανασύρονται σε κάθε περίπτωση όλες και ισότιμα και β. στην εκάστοτε δοξοθυμία βιώνεται ανάμεσα στα άλλα και άποψη η οποία δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με τη γνώση που θα διατύπωνε ρητώς το άτομο, αν καλούνταν να απαντήσει επί του θέματος.

Όπως θα δούμε σε πολλά παραδείγματα παρακάτω, το πακέτο των γνώσεων που συμπεριλαμβάνει η εκάστοτε συγκεκριμένη δοξοθυμία είναι διαφορετικό και στοιχημένο με το όλο ύφος της δοξοθυμίας, και καθόλου δεν πρόκειται για τις γενικές γνώσεις που κατέχει επί του θέματος το άτομο. Η τρέχουσα δοξοθυμία που έχει π.χ. ένα άτομο για τη ζωή του μπορεί να ανακαλεί την γνώση πως η ζωή είναι εξεχόντως δημιουργική και απρόβλεπτη, με τεράστια ποικιλία ζώων, ανθέων, πουλιών, με άπειρα συναισθήματα και έρωτα, είτε να ανακαλεί τη γνώση ότι η ζωή είναι μια φλύαρη δημιουργία και καταστροφή μορφών, χωρίς κανένα νόημα και σκοπό. Ως γνώσεις, και οι δύο εκδοχές μπορεί να υπάρχουν στον νου του ατόμου, αλλά στην εκάστοτε δοξοθυμία για τη ζωή συμμετέχει μόνο κάποια από αυτές με κάποια μορφή «βιωματικής αίσθησης». Επιχειρήματα υπάρχουν για τα πάντα. Τα πράγματα έχουν πολλές πλευρές και οπτικές από τις οποίες μπορεί να ιδωθούν. Στις δοξοθυμίες δεν μεταβάλλονται μόνο οι

διαθέσεις-επιθυμίες από πολύ θετικές σε πολύ αρνητικές, αλλά επιλέγονται και απόψεις από μια γκάμα διαθέσιμων γνώσεων, που άλλες αναδύονται και άλλες αποκρύπτονται από την «επιφάνεια εργασίας του νου». Αλλάζει το πακέτο συγκινήσεων και απόψεων κατά τη διαμόρφωση μιας δοξοθυμίας και όχι μόνο οι συγκινήσεις ή οι απόψεις χωριστά.²

Ακόμα, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει πως είναι άλλο πράγμα να γράφεις τις γνώσεις σου για το νερό, ως υδρογόνο και οξυγόνο σε σχολικές εξετάσεις, και άλλο να βιώνεις το νερό ως απειλή από τσουνάμι ή ως το πιο ποθητό πράγμα κατά τη λειψυδρία. Στις δοξοθυμίες συμμετέχει μια βιωματική διάσταση της άποψης, η οποία αφενός δεν ταυτίζεται με τη γνώση, αφετέρου δεν είναι ξεχωριστό συγκινησιακό υπόβαθρο στην «καθαρή» γνώση. Δεν έχουμε να κάνουμε με ένα μαυρόασπρο σκίτσο σε κάποιο έγχρωμο φόντο, αλλά για πίνακα στον οποίο τα πρόσωπα, τα πράγματα

² Η ερμηνεία του γενικότερου φαινομένου, το να υποστηρίζουν δηλαδή οι άνθρωποι ως δίκαιο ό,τι τους συμφέρει, μπορεί να γίνει χωρίς την ανάγκη της υπόθεσης ενός Ασυνειδήτου που καθοδηγεί υποχονίως τις απόψεις. Δεν είναι ανάγκη να υπάρχει καμιά κρυφή υπόδειξη. Απλά, ο εκάστοτε άνθρωπος έχοντας άμεση πρόσβαση στη δική του ανάγκη και μόνο έμμεση πληροφορία για την ανάγκη του άλλου, «βλέπει» και θυμάται καλύτερα ό,τι υποστηρικτικό, ανασύρει με μεγαλύτερη ευκολία τα σχετικά επιχειρήματα. Οπωσδήποτε, είναι δυνατόν κάποιος να κατανοεί καλά και να αδιαφορεί αμοραλιστικά για τα δίκαια του άλλου, αλλά εδώ δεν μας ενδιαφέρει αυτή η περίπτωση. Αναφερόμαστε στις περιπτώσεις που το άτομο πιστεύει πως δίκαιο είναι το συμφέρον του. Ξέρεις τη δική σου ανάγκη να πεις νερό, αλλά δεν νιώθεις τη δίψα του άλλου. Ξέρεις πάντα πολύ καλά το πόσο σημαντικό είναι να τρέξεις με το αυτοκίνητο για να προλάβεις το σημαντικό ραντεβού ή τη γυναίκα σου που γεννάει, αλλά δεν ξέρεις ποτέ γιατί τρέχει σαν τρελός ο άλλος δίπλα σου. Ξέρεις πόσο βαριά ήταν η απώλεια του φίλου ή του συγγενή, αλλά ο θάνατος του αγνώστου εχθρού δεν φέρνει στη μνήμη κανένα αξιαγάπητο άτομο. Όμοιως, είναι σχετικά ευνόητη κι η μεταβολή των απόψεων που συμβαίνει στο ίδιο και το αυτό άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του. Ο νέος, όσο και να υποθέσει τους πόνους των αρθρώσεων του γέρου, δεν τους βιώνει στο γόνατο ή στη μέση του, και ο γέρος, όσο κι αν προσπαθεί να θυμηθεί την απαίτηση για έντονη κίνηση και δράση, δεν τη βιώνει ως νευροδιαβιβαστική και ορμονική έκρηξη. Επίσης, οι μνήμες που είναι πιθανότερο να αναδύονται είναι εκείνες που σχετίζονται με ό,τι συναντήθηκε πρόσφατα και ό,τι συναντάται συνήθως, οπότε το πιθανότερο είναι πως θα δρουν υποστηρικτικά στο πλαίσιο που βιώνει κανείς στη δική του παρούσα πραγματικότητα.